

א) לקמן לה: ב) מולין
מו: מה: כ) א) שנת עה.
ק) קול: קח: קכ: קלג.
קמג: [צ"ל לה: כחצות ו.
כחצות כה, (ד) שנת
קג: עירובין ז: קג:].
ה) יומא סד, (ו) ביצה
כג, (ז) לעיל עמוד א,
(ח) לה: ט) עין תוס'
ב"ב קעה, ד"ה אלא אי
איתמר, (י) ע"א ד"ה
נקטם, (כ) שבת דף עג:
(ע"י"ש), (ל) [וע"ע מוס'
שנת מא: ד"ה מוס'].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מודה וכו'
גבי גזל ערלה אף על
כ:

תורה אור השלם

א) וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם
הַרְאֵשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר
ב) פֶּתַח תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ
עֵבֶת וְעֵרְבֵי נַחַל
וְשִׁמְחֶתֶם לִפְנֵי יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים:
[ויקרא כג, ב]

הגהות וצינונים

א) צ"ל רבי אלעזר
וכן לקמן (דק"ס):
ב) בדפדפ"ר שענביו:
ג) נראה שצ"ל ירוקות:
ד) בר"ן ב"ל"ב, וברש"י
שבר"י ד"ד מ"א ללולב:
ה) כלומר ולא צפצפה
הגדילה בין ההרים
כדלקמן בסמוך (מראה
אש):

לעזי רש"י

בצ"ש. פירוש מנומק,
ק"ד (מרגום כראשית ל,
לכ ועין רש"י ס' וירמיה
יג, כג). פל"רי"א. פירוש
כמושה, נקמטת (עין
מוסף הערוך ערך כמט),
ונבלת (רש"י ישיעה א, ל).

שנים ושלישה מקומות נמו מתחזי במנומר ופסול. אית ספרים
דגרסי אדרבה כדלשכתן לקמן^(ט) גבי עלתה חזוית ולפי
אותה גירסא קשה^(ט) דכי מסיק אלא אי איתמר הכי איתמר הוה
מנאי לאסוקי איפכא אס מעטו כשר לא שנו אלא צמקוס אחד
לאותו מיעוט ענבים הנשארים הוה
צמקוס אחד דכי האי גוונא מסיק
לקמן גבי חזוית אכל אי לא גרסינן
אדרבה ניחא דמשמע ליה הסברה
שהכל שוה לענין ענבים אע"פ
שתלוקין לענין חזוית:
לעולם בתר דאגדן וקסבר אגד
הזמנה בעלמא הוא. זו
גירסת הקונטרס ואית ספרים דגרסי
וקסבר לולב אין נריך אגד ואת"ל נריך
אגד הזמנה בעלמא הוא ולא יתכן כלל
דאי נריך אגד א"כ מיפסיל משום
תעשה ולא מן העשוי אי ילפינן לולב
מסוכה כדלמרינן לעיל (דף יא):
תפשוט מינה דחוי מעיקרא
לא הוה דחוי. לענין
מלות דוקא כדפירש' לעיל^(ט) ובעיל
דנקטס נמי לא איפשיטא כדפיר'
נמי לעיל: **מודה** ר"ש בפסיק
רישיה וזא ימות. עיקר מילתייהו פ' ר'
אליעזר דמילה (שנת קלג). גבי גזר (ה)
אע"ג שיש שם צהרת יקון ואת"ל
צסוף פרק ספק אכל (כריכות דף כ:
וסי) גבי חומה גחלים בשנת והוצערו
מאליהן אמר דמאן דמחייב סבר לה
כרבי יהודה דצבר שאין מתכוין ומאן
דפטור כר"ש ועל כרחיך פסיק רישיה
הוא מדמחייב לרבי יהודה דצמילתא
ללא פסיק רישיה ליכא אלא איסורא
בעלמא ואת"ל לר"ש אמאי פטור וי"ל
דאין מתכוין דהתם היינו דאין חושש
בהצרתם לכך פטור לר"ש משום
דהוי מלאכה שאינה זריכה לגופה כמו
חופר גומא ואין נריך אלא לעפרה
דפטור לר' שמעון^(ט) אע"פ דפסיק רישיה
הוא וכן הך תלזון והפוטעו צטילהי
כלל גדול (שנת דף עה). וכן הך דמשני
הכא דאית ליה הושענא יתירא היינו
משום דלזו הוי מלאכה שאינה זריכה
לגופה ואע"ג דלפילו לר"ש פטור אכל
אסור הכא שרי משום מלואה וצפ"ק
דכתובות (דף ו. ו. סי) גבי מסוכריא
דנוייתא הארכנו וצקונטרס פירש
כאן דכי אית ליה הושענא אחרימי
אין כאן תיקון כלי^(ט):
ואחת

רבינו חננאל

כשר ואי כרבנן מאי מצוה
לעולם כרבנן ומצוה
משום זה אלי ואנוהו:
פסיקא או שהיו ענביו.
פי' פירותיו מרובות מעליו
פסול ואוקימנא בענביו
שחורות או אדומות אבל
אם היו ירוקות מינא
דהדס אינון וכשר. אם
מיעטין לאלו הענבים
כשר דמעטינהו אימת אי
מיקמי דלוגדיה פשיטא
אלא בתר דאגדיה ש"מ
דיחוי מעיקרא אינו דחוי
לעולם בתר דאגדיה
ולולב אין צריך אגד ואגד
מערב יו"ט הזמנה היא
והזמנה לאו מילתא היא:
פי' אין ממעטין
[ביו"ט]. הא עבר
ומיעטין כשר ואוקימנ'
בדאשחור אלו הענבים
מעיו"ט וש"מ דיחוי
מעיקרא לא הוה דיחוי ולא
מוקימין לה בדאשחור
ביו"ט ונראה ונדחה חזון
ונראה לא (ה) מיבעיא לן:
ת"ר אין ממעטין
ביו"ט משום ר' אלעזר
ב"ד שמעון אמרו ממעטין
כגון שמלקטין לאכילה
ומשום הכי לא אמרינן
מתקן מנא הוא וסבר ליה
כאבוה דאמר דבר שאין
מתכוין מותר והוא דאית
ליה הושענא אחרימי ואי
לא אמרינן איערומי קא
מערבים: תנא הותר
אוגדו ביו"ט אוגדו
כמוי אגודה של ירק.
פי' שורב ב' קצות של
הוצא ונוצען בהושענא
עצמה כדי שלא יתפרדו
וכן דרך אוגדי ירק ואמאי
לא עניב ליה עניבה שהיא
חצי קשר משום דהאי
תנא סבר ליה כוותיה דר'
יהודה בחדא דעניבה
קשירה היא ובלולב צריך
אגד פליג עליה: מתני'
ערבה גזולה ויבישה
פסולה כו'. ת"ר ערבי
נחל אין לי אלא ערבי נחל
של בעל ושל הרים מנין
ת"ל ערבי מכל מקום:
אבא

חשק שלמה על ר"ח

(ה) נראה דצ"ל לא תפשוט
ומצוה לן.

מנומר ופסול. ללא הך הוה שהרי הענבים שחורות והעלן ירוקין.
מנומר טז"ש צלע"ו: אלא שהענבים^(ט) שחורות. שכבר התמילו
לייבש ומשמירין ומתחלתן ירוקין הם: מיני דהדס ניהו. שמרליהן
שוה לו ואינו נראה מנומר: אדומות בשחורות דמיון. ללא מין
ירוק הוא והוה שמריתן ולכשייבשו

מעט יותר יהיו שחורים: דא"ר חנינא.
לענין דס נדה: דם שחור. צאשה
אדום הוא: אלא שלקה. לפיכך
טמאהו כדתנן (נה דף יט). חמשה
דמים טמאין צאשה האדום והשחור
כו': פשיטא. אמאי נפסליה לא מן
העשוי יש כאן שהרי נאגד בהכשר ולא
משום דחוי יש כאן שהרי לא קרא שם
מלוא עליה דחוי: אלא בתר דאגדיה.

ואשמעינן האי תנא לולב מסוכה לא
ילפינן למיפסליה משום מן העשוי
צפסול מיהו משום דחוי הוה לן
למיפסליה שהרי נקרא עליו שם
הושענא פסולה בשעת אגדתו
ומדמכשר ליה ש"מ דחוי מעיקרא לאו
דחוי הוא ונפשוט מינה פלגא דאיבעיא
לן יש דחוי אכל מלות או אין דחוי
נפשוט מהכא דחוי מעיקרא לא אמרינן
זה דחוי דחוי ולא הוה דחוי אלא כ
נראה ציו"ט ואח"כ נדחה. כל שנדחה
קודם ציו"ט קרי דחוי מעיקרא: הכי
גרסינן לעולם בתר דאגדיה וקא פבר

אגד הזמנה בעלמא הוא. אין אגודתו
קריאת שם להיות חל עליו שם לולב
פסול לדחות והלכך לפילו דחוי מעיקרא
אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו
צפסולו דכיון דמטא זמן מלוא ולא חזי
ליה מיקרי דחוי אכל מקמי הכי לאו
דחוי הוא: הא מעטינהו ביו"ט כשר.
ואע"ג דנאגד כבר דהא ציו"ט לא
אגיד ליה: ודאשחור ענבים אימת. דאילו

ירקות^(ט) לא פסלי: דחוי מעיקרא הוא.
דהא מטא זמן מלוא ולא חזי והוה ליה
דחוי מעיקרא: אלא דאשחור ביו"ט.
והרי נראה ציו"ט ונדחה כשהשחור:
ש"מ כו'. צתמיה: תפשוט מיניה כו'.
דודאי דחוי מעיקרא עדיף מנראה
ונדחה דמה שלא נראה למלוא מעולם
עד עכשיו השתא הוא דמייתחזי והוי
כקרנן שהוקדש עכשיו ומתחלתו
מחוסר זמן היה^(ט) אכל נראה למלוא
ונדחה ממנה הוה ליה דחוי: מתקן
מנא. שהיה פסול ומכשירו: שלקטין.
לענבים הללו מן ההדס על מנת
לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו: והא
מודי ר"ש בפסיק רישיה וזא ימות.
צאומר אחתוך ראש צהמה זו בשנת
ואינו רונה שתמות דכיון דל"א שלא

תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון גורר אדם מטה כסא וספסל וצלצב שלא
יתכוין לעשות חריץ^(ט) ואע"ג דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה צלא חריץ כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה
גמורה לא מיחייב אכל היכא דודאי עביד מודי: לא צריכא דאית ליה הושענא אחרימי. ולא נריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא
צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אכל אי לא הוי אחרימי
משוי ליה מנא דהא נריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות: הותר אגדו. של לולב ציו"ט אוגדו
צרכיכה בעלמא יכרוך האגד סביב ויתחזב ראשו צתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים
דקשר של קיימא מאצות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להמירו עולמית: ואמאי. דחקת ליה ככי האי גוונא: דיעניבה
מיענב. והכי מקיים טפי ואיסור מלאכה ליכא דעניבה לאו קשירה: ר' יהודה היא כו'. במסכת שבת (דף קיג.) דתניא חבל דלי שנפסק
אין קושרו אלא עונפו ר' יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא וצלצב שלא יענבו: אי ר' יהודה קשר מעליא בעי. כדתניא לעיל^(ט)
שאינו אגוד פסול דגמר מאגודת אזור והאי לאו אגוד הוא: האי תנא סבר דהוה כוותיה בחדא. דעניבה קשירה היא לענין שבת: ופליג
עליה. צלוצב דאין נריך אגד. שמעינן מהכא דבעינן צלוצב קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא
ואפילו רצין דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמלוא לאוגדו כדתניא לעיל משום זה אלו ואנוהו ואוקימנא
כרצין: **מתני'** ערבה גזולה ויבישה פסולה. ללוצב^(ט) ללכס אכולהו קאי: של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה. דכיון דלשטיפה קאי
כתומי מיכתת שיעוריה: צפצפה. מין ערבה ועלה שלה עגול כדלמרינן לקמן ופסיל לה מקרא: במושה. פלרי"א: ושל בע"ל. גדילה
צדה שלא על הנחל וצמחא יליף דכשרה: בע"ל. קרקע שאינה זריכה להשקות דסגי ליה צמטר השמים כדלמרי' צמסקין צית השלחין
(מ"ק ד' ב) צעל ליטנא דמייחצותא כמו כי יצעל צחור צתולה (שעה סג) ומתרגמינן ארי כמה דמתייחצב עלם עם צתולתא. והאי דפליג
להו צמתני' צד' צדי ותני לולב צאפי נפשיה וכן ערבה וכן אתרוג ולא עירצ ותני להו משום דיש צבל אחד מה
שאין צבצבו דאילו ציני הר הצבול לא שייך אלא צלוצב וענבו מרובין מעליו לא שייך אלא צהדס ונפפה לא שייכא אלא צערבה וערלה
ותרומה לא שייכא אלא צאתרוג. הלכך אינטריכו ארבע צדי: גב' ערבי נחל הגדילות על הנחל. נחלי מים מלוא צו ומיהו של צעל
כשרה כדלקמן כדכתיב ערבי לשון רצים: משוך. ולא עגול פרט לנפפה: ושל הרים. ערבה של הרים ולא נפפה^(ט): ערבי מים. לשון רצים:
אבא

תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון גורר אדם מטה כסא וספסל וצלצב שלא
יתכוין לעשות חריץ^(ט) ואע"ג דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה צלא חריץ כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה
גמורה לא מיחייב אכל היכא דודאי עביד מודי: לא צריכא דאית ליה הושענא אחרימי. ולא נריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא
צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אכל אי לא הוי אחרימי
משוי ליה מנא דהא נריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות: הותר אגדו. של לולב ציו"ט אוגדו
צרכיכה בעלמא יכרוך האגד סביב ויתחזב ראשו צתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים
דקשר של קיימא מאצות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להמירו עולמית: ואמאי. דחקת ליה ככי האי גוונא: דיעניבה
מיענב. והכי מקיים טפי ואיסור מלאכה ליכא דעניבה לאו קשירה: ר' יהודה היא כו'. במסכת שבת (דף קיג.) דתניא חבל דלי שנפסק
אין קושרו אלא עונפו ר' יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא וצלצב שלא יענבו: אי ר' יהודה קשר מעליא בעי. כדתניא לעיל^(ט)
שאינו אגוד פסול דגמר מאגודת אזור והאי לאו אגוד הוא: האי תנא סבר דהוה כוותיה בחדא. דעניבה קשירה היא לענין שבת: ופליג
עליה. צלוצב דאין נריך אגד. שמעינן מהכא דבעינן צלוצב קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא
ואפילו רצין דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמלוא לאוגדו כדתניא לעיל משום זה אלו ואנוהו ואוקימנא
כרצין: **מתני'** ערבה גזולה ויבישה פסולה. ללוצב^(ט) ללכס אכולהו קאי: של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה. דכיון דלשטיפה קאי
כתומי מיכתת שיעוריה: צפצפה. מין ערבה ועלה שלה עגול כדלמרינן לקמן ופסיל לה מקרא: במושה. פלרי"א: ושל בע"ל. גדילה
צדה שלא על הנחל וצמחא יליף דכשרה: בע"ל. קרקע שאינה זריכה להשקות דסגי ליה צמטר השמים כדלמרי' צמסקין צית השלחין
(מ"ק ד' ב) צעל ליטנא דמייחצותא כמו כי יצעל צחור צתולה (שעה סג) ומתרגמינן ארי כמה דמתייחצב עלם עם צתולתא. והאי דפליג
להו צמתני' צד' צדי ותני לולב צאפי נפשיה וכן ערבה וכן אתרוג ולא עירצ ותני להו משום דיש צבל אחד מה
שאין צבצבו דאילו ציני הר הצבול לא שייך אלא צלוצב וענבו מרובין מעליו לא שייך אלא צהדס ונפפה לא שייכא אלא צערבה וערלה
ותרומה לא שייכא אלא צאתרוג. הלכך אינטריכו ארבע צדי: גב' ערבי נחל הגדילות על הנחל. נחלי מים מלוא צו ומיהו של צעל
כשרה כדלקמן כדכתיב ערבי לשון רצים: משוך. ולא עגול פרט לנפפה: ושל הרים. ערבה של הרים ולא נפפה^(ט): ערבי מים. לשון רצים:
אבא